

Irena Mytnik

ANTROPONIMIA SZLACHTY UKRAIŃSKIEJ ZIEMI WOŁYŃSKIEJ I CHEŁMSKIEJ W XVI WIEKU¹

Szlachta ukraińska Wołynia była stanem zhierarchizowanym i majątkowo zróżnicowanym². Po zawarciu unii lubelskiej, aż do czasów wojen kozackich, składała się z książąt, którzy tworzyli najbardziej rozbudowaną i wpływową społeczność, panów, ziemian oraz bojarów. Najbogatsi, tzw. główni książęta, byli właścicielami największych posiadłości. W ich rękach skupiona została realna władza i najważniejsze urzędy administracyjne. Pozostali, nazywani powietnikami, byli właścicielami wysług, które pochodziły z nadań wielkiego księcia litewskiego. Rozrośnięcie się rodów i związane z tym rozdrobnienie majątków prowadziło do ich stopniowego zubożenia, a nawet utraty tytułu. Stawali się tzw. kniaziami-sługami, klientami kniazów głównych. Pozostałą część stanu uprzywilejo-

¹



NARODOWY PROGRAM
ROZWOJU HUMANISTYKI

Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2012–2014.

² Por.: Włodzimierz Czarnecki, *Szlachta ziemi Chełmskiej do połowy XVI wieku*, Białystok 2012; Ната́лія Яковенко, *Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь та Центральна Україна)*, Kijów 1993; tejże, *Напис історії середньовічної та ранньомодерної України*, Kijów 2005; Robert Kozyrski, *Samorząd szlachecki ziemi chełmskiej w strukturze parlamentarnej województwa ruskiego w XVI–XVIII w.*, „Rocznik Chełmski” 2007, nr 11, s. 33–51; Janusz Tazbir, *Rzeczpospolita i świat. Studia z dziejów kultury XVII wieku*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1971; Леонід Войтович, *Князівські династії східної Європи (IX–XVI ст.)*, Lwów 2000.

wanego tworzyli potężni feudałowie, bojarzy-wasalowie oraz przydworni kniaziów wołyńskich, których łączyło posiadanie dziedziczonych od pokoleń majątków ziemskich. W wyniku przemian społecznych do warstwy panów udało się przedostać części bojarów, którzy tworzyli ziemiaństwo oraz szlachtę niższego stanu.

Struktura warstwy uprzywilejowanej w ziemi chełmskiej nie była tak zróżnicowana. Do stanu szlacheckiego wchodziły rody magnackie oraz drobniejsze rody bojarские, szlachta utytułowana i nieposesjonacka. Rusini stanowili tylko część społeczności szlacheckiej. Około 1510 roku ziemię chełmską zamieszkiwały 132 rodziny szlacheckie, z czego 37 – proveniencji ruskiej.

Zaproponowane rozważania dotyczą systemu nazewniczego szlachty ukraińskiej ziemi wołyńskiej³ i chełmskiej oraz jego specyfiki związanej z ukraińsko-polską koegzystencją etniczno-kulturową i językową na tym terenie, która znalazła wyraz w procesach interferencyjnych obu systemów antroponimicznych.

Określenia dodatkowe w imiennictwie szlachty

W województwie wołyńskim dominującym środkiem nazewniczym były określenia odmiejscowe z sufiksem *-s'kyj/-c'kyj/-ski/-cki* (około 70%), np. *Bohusz Koreckij* DŁ 1569, *Kostentin Ostrozkij* DŁ 1569, *Kuźma Zestawski* PZK 1545. Wysoką, 53% frekwencję tego typu formacji odnotowują w tym czasie źródła z ziemi chełmskiej, np. *Andrzej Hański* UCH 1570, *Joannes Lipski* RPCH 1589, *Mikołaj Uhrowiecki* N 1593.

Tak duża popularność syntetycznych nazw odmiejscowych w imiennictwie ukraińskiej warstwy uprzywilejowanej zapewne miała związek z wpływem polskiego systemu antroponimicznego, wynikającym z warunkowań polityczno-kulturowych. Niemniej wiele formacji tego typu, znanych w całej Słowiańszczyźnie, miało charakter rodzimy. Identyfikacja przez wskazanie własności ziemskiej, często dziedziczonej od pokoleń, a zarazem przynależności do rodu, wydawała się zrozumiała i oczywista.

Jednak syntetyczne nazwy odmiejscowe nie zachowały się w antroponimii ukraińskiej w takim stopniu jak w polskiej, co tłumaczy się więk-

³ Por.: Irena Mytnik, *Antroponimia Wołynia w XVI–XVIII wieku*, Warszawa 2010.

szym uwarunkowaniem społecznym funkcjonowania tego typu formacji w dawnym imiennictwie ukraińskim⁴. Można przypuszczać, że niemały wpływ na kształt systemu antroponimicznego mogła mieć w tym względie również zmiana konfesji oraz polonizacja шляхты ukraińskiej, które dawały perspektywę łatwiejszej kariery, w przypadku zaś warstwy najbardziej uprzywilejowanej późniejsze zmiany demograficzne związane z nagłym wygasaniem wielu rodów książęcych. Konsekwencją stała się utrata dużej części elity, która oddała swe usługi współtworzeniu życia politycznego i kulturalnego w dawnej Rzeczypospolitej. Te pozajęzykowe czynniki nie pozostawały bez wpływu na ukraiński system antroponimiczny, w pewnym stopniu pozbawiony wzorca słowotwórczego, który mógłby oddziaływać na rodzime nazewnictwo osobowe pozostałych stanów.

Zbliżony do województwa wołyńskiego oraz землі челямської udział formacji na *-s'kyj/-c'kyj* odnotowują w tym czasie źródła z Żytomierszczyzny⁵. Wyraźną obecność zaznaczyły także w poprzednim stuleciu w antroponimii шляхты lwowskiej i halickiej (polskiej oraz ukraińskiej)⁶.

Drugą pozycję wśród antroponimów denotujących шляхтę zajmują formacje patronimiczne, które tworzyły przeszło 19% wszystkich nazw. Nieco częściej występowały w materiale odnoszącym się do panów i ziemian niż książąt. Najliczniejszą grupę stanowiły wśród nich określenia z sufiksami *-yc(z)/-ic(z)*, *-owyc(z)/-ewyc(z)/-owic(z)/-ewic(z)*, np. *Wasyl Czaplucz* OŁ 1552, *Aleksandro Kurczewicz* PVL 1583, *Michał Bohowitynowicz* LK 1563. W antroponimii шляхты ukraińskiej землі челямської tworzyły niespełna 26% określeń dodatkowych (dalej: OD), np. *Hrycko Błażejowicz* CZ 1512, *Senko Denikiewicz* CZ 1506. Ich popularność w antroponimii miała związek z tradycją. Jeszcze w dobie Rusi Kijowskiej występowały w nazewnictwie przedstawicieli warstwy uprzywilejowanej, najpierw jako formy opisowe, później syntetyczne. W XIV–XVI w. należały do najczęstszych określeń poiimennych we wszystkich stanach⁷. W XV w. sufiks

⁴ Світлана Медвідь-Пахомова, *Еволюція антропонімічних формул у слов'янських мовах*, Użhorod 1999, s. 105.

⁵ Леся Яшук, *Антропонімія Житомирщини XVI–XVII ст. Автореферат*, Kijów 2008, s. 7.

⁶ Wanda Szulowska, *Imiennictwo dawnej землі halickiej i lwowskiej*, Warszawa 1992, s. 56–57, 81.

⁷ Леся Гумецька, *Нарис словотворчої системи української актової мови XIV–XV ст.*, Kijów 1958, s. 9; Леся Литвинчук, *Прізвищеві назви Житомирщини XVI століття з суфіксом -ов-ич/-ев-ич*, [w:] „Студії з номастики та етимології” 2006, s. 86–87; Павло Чучка,

-*owyc(z)*/-*ewyc(z)* był najbardziej produktywnym formantem patronimicznym w nazewnictwie szlachty lwowskiej i halickiej⁸. Bardzo dużą aktywność wykazywał w antroponimii szlachty żytomierskiej w XVI–XVII w.⁹

W badanych źródłach określenia z tym sufiksem pełniły nie tylko funkcję nazwiskową. Występowały również w roli patronimów właściwych, które tworzone były od imienia chrzestnego ojca i wchodziły również w skład znanych, zwłaszcza w XVI w., formuł trzelementowych. Zajmowały w nich pozycję przed nazwą rodową, pełniąc funkcję referencjalną i predykatywną, np. *Алекса(н)дра Федоровича Збара(ж)ского и Порыцкого* (Gen.) WH 1571, *Jerzy Abrahamowicz Hański* CZ 1518. Formacje z tym sufiksem występowały także w funkcji przydomków rodowych, np. *Sosnowscy Feciulowicze* OCH 1564.

W województwie wołyńskim grupę patronimów tworzyły ponadto nazwy na -*ow*, -*yn*/-*in*, lecz ich udział w antroponimii szlacheckiej był niewielki, np. *Станіслав Колчужин* BM 1573, *Petro Kadianow* OŁ 1552. Nielicznie reprezentowane są również antroponimy w postaci Gen. sg, np. *Васильей Иванович Пуятича* AS I 1514 oraz formy równe imiomom, tzw. patronimika semantyczne¹⁰, np. *Roman Sanguszko* RW 1583, *Александр Богданович Семашко* PWL 1569. W ziemi chełmskiej tego typu określenia wystąpiły nielicznie, np. *Mikołai Bogusch* IK 1560, *Jan Chojeński alias Adamek* CZ 1532.

Większość wyekscerpowanych ze źródeł patronimów to formacje odimienne. Ich podstawę motywacyjną stanowiły przede wszystkim imiona cerkiewno-ruskie oraz nieliczne formy słowiańskie, które w omawianym czasie były już reliktem przeszłości, np. *Bohdan*, *Bohrowit*, *Bohusz*, *Borys*, *Bul(a)*, *Jarosław*, *Jerło*, *Junko*, *N(i)emir(a)*, *Staś*, *Wojna*, *Wołodko*, *Żdan* – w ziemi wołyńskiej oraz *Bran*, *Dron*, *Krczon*, *Wit* w ziemi chełmskiej. Spotykamy je również wśród patronimów semantycznych, gdzie stanowiły wyraźną większość, ale ich udział w identyfikacji malał z każdym następnym wiekiem, np. *Borejko*, *Bożenec*, *Bran*, *Czaczuk*, *Hniewosz*, *Hromyka*, *Росток*, *Sulima*, *Swiatopołk*, *Woyna*. W antroponimii szlachty chełmskiej

Історія власних назв, [w:] *Історія української мови. Лексика і фразеологія*, red. В.М. Русанівський, Київ 1983, s. 604–605.

⁸ W. Szulowska, *Imiennictwo dawnej ziemi halickiej i lwowskiej*, dz. cyt., s. 58.

⁹ Л. Ящук, *Антропонімія Житомирщини...*, dz. cyt., s. 6.

¹⁰ Ewa Wolnicz-Pawłowska, *Osiemnastowieczne imiennictwo ukraińskie w dawnym województwie ruskim*, Wrocław 1978, s. 64.

wystąpiły tylko dwa przykłady, pochodzące z zasobu imienniczego dawnych Słowian, tj. *Bogusch* i *Krczon*.

Kolejną grupę stanowią formacje charakteryzujące. Najliczniej poświadczane są wśród nich określenia bez wykładników morfologicznych, będące przeniesieniami do klasy proprium nazw pospolitych, które pełniły przede wszystkim funkcję podstawowego poimennego środka identyfikacyjnego, np. *Дани(л)я Ка(р)новича Попеля* WH 1577, *Миколай Сокол* BM 1582 i *Корніло Тур* CZ 1515. Występowały także w roli przydomków łączonych z nazwami rodowymi, np. *Михайло Голуб Сердятицький* TU 1578 czy *Дроздич Сорочка* IK 1560 – w ziemi chełmskiej.

W antroponimii książąt były to nazwy indywidualne, które pojawiały się w związku z nadawaniem rodzeństwu tego samego imienia chrzestnego, np.: *князь Добровицький менший* PZŁ 1545. Tego typu określenia w imiennictwie przedstawicieli grupy najbardziej uprzywilejowanej poświadczane są w zabytkach staroruskich z XII w.¹¹

Nielicznie reprezentowanym w źródłach środkiem identyfikacyjnym były nazwy heraldyczne, które pełniły funkcję przydomków oraz nazw rodowych. Były to określenia równobrzmiące z nazwami herbów rodzimych oraz herbów zaczerpniętych z heraldyki litewskiej. Niektóre z nich są formami pochodzenia polskiego, związanymi ze znaną w owych czasach praktyką przyjmowania przez szlachtę ukraińską polskich znaków herbowych, np. *Андрей Чмара Миловський з Миловиц* DŁ 1569.

Nazwy heraldyczne spotykamy zarówno wśród książąt, jak i szlachty. Książęta Hołownia-Ostrożeccy, wywodzący się z dynastii o nieustalonym pochodzeniu, w dokumentach zapisywani byli na przemian: jako *Hołownia*, *Ostrożeccy* bądź *Hołownia Ostrożeccy*. Posługiwali się własnymi herbami *Hołownia* oraz *Ostrożęcki*¹², równobrzmiącymi z ich nazwami rodowymi, np. *Андрей Hołownia Ostrożецкий з Ostrożца* DŁ 1569, *Андрѣй Федорович Головня* PWL 1567.

¹¹ С. Медвідь-Пахомова, *Еволюція антропонімічних формул...*, dz. cyt., s. 105–106. Nadawanie dzieciom tego samego imienia znane było również wśród książąt, bojarów i chłopów w dawnej Rosji. Wyróżnikiem językowym służącym indywidualizacji osoby były formy *Большой*, *Меньшой*, które wskazywały na relacje wiekowe, por.: Алла Литвинова, Федор Успенский, *Глава из истории выбора имен у Рюриковичей: князья-тезки и их патрональные святые*, „Вопросы ономастики” 2004, nr 1, s. 14–32.

¹² Kasper Niesiecki, *Herbarz Polski*, t. IV, Lipsk 1839, s. 365–366.

Określenia heraldyczne odnoszące się do pozostałej części szlachty również mogły występować w roli przydomków oraz pełnić funkcję nazwiskową, np. *Hrehory Kisiel Niskiniński* RW 1582, *Jarofej Hutor Rohaczowski z Rohaczowa* D 1569.

Opierając się tylko na zapisach źródłowych i niedysponując dostateczną wiedzą na temat najdawniejszej historii poszczególnych rodów trudno jest ustalić właściwą motywację formacji heraldycznych. Niektóre z nich bowiem mogły pochodzić nie od nazw herbów, lecz bezpośrednio od nazw posiadanych majątków, imion założycieli rodów czy innych sławnych przodków bądź apelatywów, które dopiero później posłużyły za podstawę motywacyjną nazw posiadanych znaków herbowych.

Wątpliwości zdają się nie budzić te określenia, które – właśnie jako przydomki – stały w zestawieniach wieloelementowych przed innymi nazwami rodowymi. Wiadomo jednak, że w omawianym czasie praktyka używania znaków herbowych była powszechna, zatem odherbowe pochodzenie (części) nazw osobowych wydaje się prawdopodobne. Jak podaje J. Bystroń „Gdy zaczęły ustalać się nazwiska dziedziczne od włości, zdarzało się, że poszczególne rody, nie mając jeszcze nazwiska dziedzicznego, przyjmowały herb swój jako nazwisko i to albo w podstawowym jego brzmieniu, albo też tworząc pochodne patronimiczne lub przymiotnikowe. Tak więc mamy Akszaków herbu Akszak [...]; istnieją dalej Beczkowiczowie h. Beczka, Bełtowiczowie h. Bełty, Dąbrowiczowie h. Dąbrowa, Broniccy h. Broń, Cholewiczcy i Cholewińscy h. Cholewa [...]”¹³.

Sposoby identyfikacji

W antroponimii szlacheckiej dawnej ziemi wołyńskiej i chełmskiej nie istniały ściśle ustalone sposoby identyfikacji. Nie było skodyfikowanych norm, które regulowałyby funkcjonowanie nazw osobowych. Na podstawie danych źródłowych możemy jednak mówić o typowych formułach nazewniczych, które pozostawały w związku ze statusem społecznym, w mniejszym stopniu również z charakterem badanych źródeł.

Materiał zawarty w księgach sądowych, grodzkich (radzieckich) i ziemskich odzwierciedla w większości oficjalny sposób zapisu. Zamieszczane

¹³ Jan Bystroń, *Nazwiska polskie*, Lwów – Warszawa 1936, s. 74–75.

tu informacje mówiły m.in. o pozycji zajmowanej w strukturze społecznej, o piastowanych urządach i godnościach. Stanowiły ważny wyróżnik w identyfikacji szlachty, lecz były nazwami pospolitymi, które nigdy nie uległy petryfikacji.

Formuły nazewnicze nie posiadały stałej liczby komponentów, były bardziej lub mniej rozbudowane. Typowy model identyfikacyjny tworzyły określenia dwuelementowe, zawierające imię + OD (nazwa odmiejskowa na -s'kyj/-c'kyj/-ski/-cki, nazwa zależnościowa, nazwa charakteryzująca), np. *Iwan Czetwertenski* PZŁ 1545, *Hrihorej Hulewicz* DŁ 1569, *Ostafej Borejko* DŁ 1569, *Mikołaj Sokoł* BM 1582 oraz *Andruszko Wereszczynski* CZ 1528, *Mikołaj Bogush* IK 1560, *Turywicz* OCH 1564, *Kuryło i Sienko Turowie* CZ 1519.

Zestawienia identyfikacyjne mogły być bardziej rozbudowane, tworząc struktury trzejelementowe złożone z imienia, odimiennej nazwy odojcowskiej + OD, np. *Andrey Michajłowicz Koszyrski* PZŁ 15450. Takie zapisy miały związek z rodzajem dokumentu i zapewne pozostawały w związku z uzusem kancelaryjnym. W „Волинських грамотах” stanowią przeszło połowę wszystkich odnoszących się do szlachty ukraińskiej określeń, ale już w inwentarzach czy rejestrach wojskowych zdecydowanie przeważają zestawienia dwuelementowe. Nieliczne zapisy tego typu wystąpiły również w ziemi chełmskiej, np.: *Iwaszko Ihnatkowicz Andrzejowski* CZ 1516, *Grzegorz Iwanowicz z przydomkiem Połoński* UCH 1587. Ten sposób nominacji znany był wśród szlachty żytomierskiej¹⁴ oraz podlaskiej¹⁵, jak również we wcześniejszej antroponimii ukraińskiej¹⁶.

Do identyfikacji książąt i szlachty wykorzystywane były także przydomki dodawane do nazwy rodowej, np. *Iwan Masalski Muńcza* PZK 1545 czy *Chojęnsy Kostrowicze* OCH 1564, *Jakub Jaślikowski zwany Bieszkowna* CZ 1515.

Częstym elementem dodatkowym formuł identyfikacyjnych były analityczne określenia odmiejskowe, mające postać wyrażen przyimkowych

¹⁴ Л. Яшук, *Антропонімія Житомирщини...*, dz. cyt., s. 7–8.

¹⁵ Leonarda Dacewicz, *Proces kształtowania się nazwiska szlacheckiego w kontekście pogranicza etniczno-kulturowego (na przykładzie woj. podlaskiego w XVI w.)*, [w:] *Pogranicza. Kontakty kulturowe, literackie, językowe*, red. L. Dacewicz, Białystok 2004, s. 158.

¹⁶ С. Медвідь-Пахомова, *Еволюція антропонімічних формул...*, dz. cyt., s. 107; I. Huk, *Personal names of members of the Gediminid dynasty in old Ukraine*, [w:] *Atti del XXII Congresso Internazionale di Scienze Onomastiche Pisa*, 28 agosto – 4 settembre 2005, red. J. Arcamone, Pisa 2011, s. 157–172.

z + nm lub na + nm i – sporadycznie – in + nm, de + nm. Służyły one bliższej identyfikacji, wskazywały na posiadane majątki i zapewne podkreślały również przynależność do stanu uprzywilejowanego, np.: *Manuilo Bołoban Osiekrowski z Osiekrowa* RW 1583 oraz *Jan zwany Kostur z Jaslikowa* CZ 1533, *Lipsy z Lipie de Goraj* OCZ 1564. Ich występowanie w antroponimii ukraińskiej mogło być podyktowane wpływem języka polskiego. W imiennictwie polskiej szlachty były popularnym elementem formuł nazewniczych, mającym związek z łaciną używaną w kancelariach sądowych i administracji.

W niektórych zestawieniach odnoszących się do szlachty wołyńskiej oraz chełmskiej występowała więcej niż jedna nazwa na -ski. Określenia odmiejskowe dodawane do nazw rodowych najczęściej mówiły o nabytej własności ziemskiej, której nazwa posłużyła za podstawę motywacyjną nowego OD, o połączeniu rodów czy rozrodzeniu już istniejących. Mogły jednak również podkreślać starożytność i świetność rodu. Świadczą o tym m.in. zapisy odnoszące się do księcia Andrija Kurpskiego, który przyjął dodatkowe określenie *Jarosławski*, nawiązujące do protoplasty linii jarosławskich Rurykowiczów, Iwana Wasyljowicza, Wielkiego Księcia Jarosławskiego: *Andrzej Kurpski i Jarosławski* RW 1583. Kiedy w 1564 r. książę otrzymał starostwo kowelskie, do nazwy rodowej dołączył kolejne określenie na -ski – *Kowelski*: *Андрѣя Курпского Ковельского* (Gen.) RPW 1569.

Zapisy, w których OD używane były obok bądź zamiast starszych nazw rodowych, ilustrują zmienność tych nazw oraz rozrodzenie rodów i powstawanie ich nowych linii. Było to dość typowe dla środowiska szlacheckiego zjawisko, na co zwracają uwagę również inni badacze dawnej antroponimii¹⁷.

Ciekawym przykładem ewolucji nazwy rodowej może być np. historia Kirdejów, herbu Kirdej, jednego ze starszych ruskich rodów szlacheckich związanych z ziemią wołyńską i chełmską¹⁸. Dzieje tego rodu ilustrują typowy dla ówczesnego bojarstwa proces stopniowego rozdrobnienia. Już w XV w. kolejni męscy potomkowie dali początek nowym, samodzielnym rodzinom: Kirdejów (Kirdejewiczów)-Łaniewiczów, Szyłowiczów, Dżusów i Dżusów Lachowskich, Hojskich (Hostskich), Czapliczów, Kirdejów-Kozińskich, Wilhorskich, a w XVI w. Kirdejów-Mylskich, Kirdejów-Mniszyńskich, Czapliczów-Szpanowskich. Językowym obrazem rozpadu

¹⁷ L. Dacewicz, *Proces kształtowania się nazwiska szlacheckiego...*, dz. cyt., s. 159.

¹⁸ H. Яковенко, *Українська шляхта...*, dz. cyt., s. 128–136.

tego rodzaju na odrębne rodziny było przyjmowanie nowych, dodatkowych określeń używanych samodzielnie bądź obok starej nazwy rodowej.

Również w ziemi chełmskiej spotykamy podobne przykłady. Jaślikowscy herbu Korczak, należący do drobnej szlachty, na przestrzeni XV i XVI w. utworzyli kilka gałęzi, wielokrotnie dzieląc swoje dobra rodzinne. Elementem językowym różnicującym poszczególne linie tego rodzaju były przydomki odapelatywne i odimienne dodawane do nazwy rodowej bądź występujące samodzielnie oraz nowe określenia tworzone od nazw posiadanych majątków, np. bracia *Jakub* i *Feliks Jaślikowscy zwani Szubowie* używali również określeń odmiejscowych: *Jakub Borowski*, *Feliks Rudnicki*. Inne linie tworzyli Jaślikowscy posługujący się przydomkami *Czarni* oraz *Krzczonowie* (*Krzczonowicze*), nawiązujący do przodka o imieniu *Krczon*. Jeden z dziedziców części dóbr w Jaślikowie, Feliks, posługiwał się *OD Kątny*. Kolejne gałęzie rodzinne zamieszkujące wspólne gniazdo to m.in. *Witowicze*, *Fastkowicze* i *Chojęńscy*.

Zatem funkcję nazwiskową mogły pełnić dwa OD: pierwotna nazwa rodziny oraz późniejsza, która określała nową linię lub rodzinę i w dokumentach występowała również jako samodzielna formacja nazewnicza.

Podsumowanie

Antroponimia szlachecka w dawnym województwie wołyńskim oraz ziemi chełmskiej odzwierciedla najważniejsze tendencje rozwojowe zarysowane w epoce wcześniejszej. Dotyczy to zarówno środków słowotwórczych służących kreacji nazw osobowych, typów nazewniczych, jak też sposobów nominacji, wśród których dominował system dwuelementowy.

Najważniejszą rolę w antroponimii tej grupy społecznej odgrywały nazwy odmiejscowe. Drugą pozycję zajmowały określenia patronimiczne, częstsze w środowisku panów i ziemian niż wśród książąt. Marginalna rola w identyfikacji stanu uprzywilejowanego przypadła określeniom odapelatywnym. Nieliczne są również poświadczenia określeń heraldycznych.

Różnice w imiennictwie ukraińskiej szlachty ziemi wołyńskiej i chełmskiej są nieznaczne i związane przede wszystkim z mniejszym o ok. 17% udziałem formacji odmiejscowych w identyfikacji szlachty chełmskiej i większą o ok. 7% frekwencją patronimów. Zaobserwowane odmienności wynikać mogą z bardziej zróżnicowanej struktury stanu szlacheckiego na

Wołyniu i obecnością na tych terenach wielu rodów książęcych, które częściej niż pozostali przedstawiciele warstwy uprzywilejowanej identyfikowane były za pomocą określeń odmiejscowych.

Antroponimia szlachecka dawnej ziemi wołyńskiej i chełmskiej wykazuje największe podobieństwa z nazewnictwem stanu uprzywilejowanego Żytomierszczyzny w XVI w.

W omawianym imiennictwie odzwierciedlone zostały wpływy systemu polskiego. Można je upatrywać w dużej produktywności przyrostka *-s'kyj/-c'kyj* oraz w częstym występowaniu analitycznych formacji odmiejscowych.

Natomiast zasadnicza różnica między ukraińskim a polskim imiennictwem warstwy uprzywilejowanej dawnego Wołynia i ziemi chełmskiej dotyczyła frekwencji poszczególnych środków nazewniczych. W obu systemach w całym omawianym okresie wyraźnie dominowały syntetyczne formacje odmiejscowe, jednak ich udział w antroponimii polskiej był znacznie większy. Drugie miejsce w imiennictwie ukraińskim zajmowały licznie reprezentowane patronimy. Natomiast w antroponimii polskiej tego terenu drugą pozycję zajmowały formacje charakteryzujące, zaś udział patronimów był marginalny. Zatem różnica między dwoma najczęściej występującymi środkami identyfikacyjnymi, dotycząca ich frekwencji, była daleko mniej wyraźna w imiennictwie ukraińskim niż w polskim.

W obu grupach etnicznych identyfikacja odbywała się najczęściej za pomocą formuł dwuelementowych. Spotykamy tu również zestawienia wieloelementowe, na które składały się nazwy rodowe oraz przydomki (odmiejscowe, odimienne czy odapelatywne) i odmiejscowe wyrażenia przyimkowe.

W dokumentach wyższej rangi występowały formuły trzelementowe z nazwą na *-orwycz/-erwycz/-orwicz/-ewicz* na drugim miejscu, wskazującą na aktualny związek filiacyjny. Jednak ten sposób nominacji cechował tylko imiennictwo ukraińskie (głównie w źródłach z ziemi wołyńskiej) i w antroponimii polskiej w zasadzie nie był znany (odnotowano jeden przykład z materiałów z ziemi chełmskiej).

Źródła drukowane

Alb. 1595–1779 – *Album studentów Akademii Zamojskiej 1595–1781*, oprac. Henryk Gmiterek, Warszawa 1994.

- AS 1501–1569 – Archiwum ks. Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie, t. I, III, IV, VI, Lwów 1887–1910.
- CZ – Włodzimierz Czarnecki, *Szlachta ziemi chełmskiej do połowy XVI wieku*, Białystok 2012.
- DL 1569 – *Dygnitarze i szlachta powiatu łuckiego składają przysięgę na wierność Koronie polskiej w grodzie łuckim, 1569*, [w:] *Akta Unji Polski z Litwą 1385–1791*, wyd. Stanisław Kutrzeba i Władysław Semkowicz, Kraków 1932.
- DW 1569 – *Dygnitarze, szlachta i mieszczenie powiatu włodzimierskiego składają przysięgę na wierność Koronie polskiej wobec komisarza królewskiego Jana Falibowskiego, 1569*, [w:] *Akta Unji Polski z Litwą 1385–1791*, wyd. Stanisław Kutrzeba, Władysław Semkowicz, Kraków 1932.
- LK 1563 – *Люстрація Кременця 1563*, [w:] *Архив Юго-Западной России, издаваемый Коммиссією для разбора древних актов*, ч. VII, т. II, Київ 1886.
- OCH 1510–1598 – *Opis ziem i ludności ziemi chełmskiej*, [w:] Aleksander Jabłonowski, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. Ziemie Ruskie. Ruś Czerwona*, t. VII, cz. II, Warszawa 1903.
- OŁ 1552 – *Описание Луцкаго замка 1552*, [w:] *Архив Юго-Западной России, издаваемый Коммиссією для разбора древних актов*, ч. VII, т. I, Київ 1886.
- OO XVI–XVII – *Описи Острожчини другої половини XVI – першої половини XVII ст.*, упор. Віктор Атаманенко, „Історичні джерела”, т. I, Київ, Острого, Нью-Йорк 2004.
- PWL 1565, 1567 – *Реестръ попису войска Литовскаго 1565 г.: Земля Волынская. Попись войска Литовскаго 1567 г.: Реестръ княжатъ, панятъ и всего рыцарства земли Волынской*, [w:] *Литовская Метрика, Книги Публичныхъ Дѣлъ. Переписи войска Литовскаго*, отд. I, ч. 3, Петроградъ 1915.
- PZK – *Popis zamku krzemienieckiego*, [w:] Aleksander Jabłonowski, *Rewizja zamków ziemi wołyńskiej w połowie XVI w.*, „Źródła dziejowe”, t. VI, Warszawa 1877.
- PZŁ – *Popis zamku łuckiego*, [w:] Aleksander Jabłonowski, *Rewizja zamków ziemi wołyńskiej w połowie XVI w.*, „Źródła dziejowe”, t. VI, Warszawa 1877.
- PZW – *Popis zamku włodzimierskiego*, [w:] Aleksander Jabłonowski, *Rewizja zamków ziemi wołyńskiej w połowie XVI w.*, „Źródła dziejowe”, t. VI, Warszawa 1877.
- RK – *Regestr poboru z woj. wołyńskiego, powiatu krzemienieckiego, 1583 r.*, [w:] Aleksander Jabłonowski, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. Ziemie Ruskie. Wołyń i Podole*, t. VIII, „Źródła dziejowe”, t. XIX, Warszawa 1889.
- RŁ – *Regestr poboru z woj. wołyńskiego, powiatu łuckiego, 1583 r.*, [w:] Aleksander Jabłonowski, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. Ziemie Ruskie. Wołyń i Podole*, t. VIII, „Źródła dziejowe”, t. XIX, Warszawa 1889.
- RW – *Regestr poboru z woj. wołyńskiego, powiatu włodzimierskiego, 1583 r.*, [w:] Aleksander Jabłonowski, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. Ziemie Ruskie. Wołyń i Podole*, t. VIII, „Źródła dziejowe”, t. XIX, Warszawa 1889.
- TU – *Торгівля на Україні XIV – середина XVII століття*, упор. Володимир Кравченко, Наталя Яковенко, Київ 1990.

- UCH – *Urzednicy wojewodztwa belskiego i ziemi chełmskiej XIV–XVIII wieku: spisy*, oprac. Henryk Gmiterek, Ryszard Szczygieł, Kórnik 1992 (*Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku*, red. A. Gąsiorowski, t. 3, z. 2).
- WH – *Волинські грамоти XVI ст.*, упор. Василь Задорожний, Антоніна Матвієнко, Київ 1995.
- WW – Володимир Поліщук, *Врядове виживство красносільських бояр у контексті замкових служб (Луцьке староство в 1545–1567 рр.)*, „Молода нація”, №3 (19) 2001, с. 196–239.

Źródła rękopiśmienne

- AKR 1586–1590 – *Akta miasta Krasnegostawu 1586–1590*, APL, 43/0, s. 1.
- IK 1560, 1572 – *Inwentarz starostwa krasnostawskiego z 1560 r. i z 1572 r.*, AGAD, Dz. LVI, K6/I.
- RPCH 1500–1591 – *Regestr poborów ziemi chełmskiej w 1500–1591 r.*, AGAD, Dz. I, 37.
- RPW 1569–1570 – *Rejestry poborów woj. wołyńskiego i inflanckiego w XVI w.: powiat włodzimierski, 1569, Włodzimierz 1570*, ASK, oddz. S. 31, AGAD.

SUMMARY

This paper is devoted to a discussion of the anthroponymy of the former Volynia and Chelmia territory. It presents naming patterns used among Ukrainian privileged class. The most important issues discussed in this paper are as follows:

- a presentation and characteristics of naming styles using elements after the first name which refer to men, with an indication of the frequency of the suffixes;
- a presentation of the evolution of additional identifiers;
- a presentation of the most typical naming patterns, also depending on the type of source document; and
- the similarities and dissimilarities between Ukrainian and Polish anthroponymy in olden day Volynia and Chelmia, the scope of mutual interference between the Ukrainian and Polish languages and different anthroponymic systems.